

Pogoń za opowieścią – analiza motywacji czytelnictwa amatorskiej twórczości fanfikcyjnej

Daria Jankowiak

Kultura oralna, mająca wzorcowych opowiadaczy (skrywających obecnie swoje umiejętności pod szyldem uprawiania *storytellingu*)¹, doczekała się godnego przeciwnika. Sztuką okazuje się nie tylko możliwość piśmienniczych realizacji w snuciu opowieści, ale również (a może już przede wszystkim) umiejętność jej dowolnych przekształceń. Oferowane odbiorcom narracje okazują się bowiem niewystarczające. Wachlarz otrzymywanych przez czytelników wymyślonych historii nie powstrzymuje ich przed dalszymi poszukiwaniami opowieści.

Artykuł omawia problematykę narracji tworzonych na podstawie istniejących już wytworów kulturowych. Tego typu piśmiennictwo, nazywane fikcjami fanowskimi, rozpatrywane jest ze względu na motywacje jego czytania. Prezentowane w tekście kategorie motywacji czytelnictwa fikcji fanowskich zostały określone na podstawie wyników badań autorki przeprowadzonych na zrzeszającym twór-

ców i czytelników amatorskiej twórczości fanfikcyjnej polskim forum internetowym – Forum Literackim Mirriel².

W tekstach traktujących o piśmiennictwie fanfikcyjnym przyjmowane są zazwyczaj dwa podejścia do genezy fikcji fanowskich. Według pierwszego z nich fikcje fanowskie istnieją tak długo, jak długo można mówić o tworzeniu opowieści³. Kolejne (bardziej precyzyjne i odnoszące się tym samym do aktualnego rozumienia terminu *fan fiction*) datuje jego początki na lata 60. lub 70. XX w.⁴ i fikcje stworzone do *Star Treka* i jego głównych bohaterów: Kapitana Kirka i Spocka. Data ta odnosi się do fikcji fanowskich publikowanych jeszcze w wersji papierowej, w fanzinach⁵, czyli amatorskich gazetkach tworzonych przez fanów. Lev Grossman podaje dokładną datę początków piśmiennictwa fanfikcyjnego. W 1966 r. na ekranach pojawił się *Star Trek*, a już rok później ukazał się fanzin mu poświęcony, wydawany pod tytułem „Spockanalia”, który

¹ Ł. Śmigiel, *Opowiadanie historii – narzędzie wpływu w komunikacji z odbiorcą*, [w:] *Teorie komunikacji i mediów*, pod red. M. Graszewicza, J. Jastrzębskiego, [vol.] 3, Wrocław 2010, s. 421–426.

² www.forum.mirriel.net [dostęp: 2.05.2012].

³ *Where No Man Has Gone Before*, „The Daily Beast” May 4, 2009, www.thedailybeast.com/newsweek/2009/05/04/where-no-man-has-gone-before.html [dostęp: 10.08.2012].

⁴ Tamże; I. Arnold, *Wenn Spock und Kirk sich plötzlich küssen*, „Berliner Zeitung”, www.berliner-zeitung.de/archiv/serien-fans-schreiben-im-internet-ihren-stars-eigene-geschichten-auf-den-leib—mit-recht-skurriren-ergebnissen-wenn-spock-und-kirk-sich-ploetzlich-kuessen,10810590,9838054.html [dostęp: 14.04.2012]; A. Urbanek, *Wędrując bezdrożami uniwersum*, „Między Regalami” 2010, nr 1, s. 8–9.

⁵ K. Czajka, *Fikcja po fikcji*, „Polityka” 2011, nr 28, s. 64–66.

w numerach 3–4 opublikował pierwsze fikcje fanowskie. Na 1974 r. datowany jest natomiast typ *fan fiction* określany jako *slash*, który również odnosi się do serialu *Star Trek*. *Slash* Kirk/Spock ukazał się w faszynie „Grup” w opowiadaniu (fikcji fanowskiej) pt. *A Fragment Out of Time*⁶.

Obecnie omawiane piśmiennictwo publikowane jest przede wszystkim w sieci, z wykorzystaniem wszelkich jej atrybutów, takich jak możliwość szybkiego dotarcia do szerokiego grona zainteresowanych odbiorców i nastawienie na komunikację między internautami. Fikcja fanowska (inaczej *fan fiction*, fanfik, fanfikcja) to wytwór piśmienniczy miłośników/fanów danych wytworów kulturowych (powieści, seriali, filmów itp.) powstały na bazie konkretnych narracji, niezależnie od języka, w którym powstaje, długości, formy i ilości zastosowanych zapożyczeń z narracji (opowieści) oryginalnych (kanonicznych); prezentowany szerokiemu gronu odbiorców na ogólnodostępnych portalach, forach internetowych lub blo-

gach, zrzeszających tylko lub między innymi zainteresowanych czytelnictwem i piśmiennictwem fanfikcyjnym.

Charakterystyczną cechą piśmiennictwa fanfikcyjnego jest oddolność inicjatyw miłośników danych wytworów kulturowych. Odnosi się to zarówno do powstawania i rozprzestrzeniania się w sieci fikcji fanowskich, jak i formowania się struktur skupiających zarówno osoby zainteresowane fanfikcjami, jak i same teksty⁷. Stąd też zjawisko tworzenia fikcji fanowskich jest coraz częściej zauważane, omawiane i analizowane⁸.

Jedną z najbardziej istotnych kwestii w kontekście popularności fikcji fanowskich są motywacje miłośników tekstów fanfikcyjnych, skłaniające fanów do ich czytania. Internetowe badanie społeczne zostało przeprowadzone w celu ich poznania.

Metodologia badania

Prezentowane w artykule wnioski z badań stanowią tylko wycinek uzyskanego materiału ba-

⁶ L. Grossman, *The Boy Who Lived Forever*, „Time” July 7, 2011, www.time.com/time/arts/article/0,8599,2081784,00.html [dostęp: 15.08.2012]; *Spockanalia*, http://fanlore.org/wiki/Spockanalia#Issue_3 [dostęp: 15.08.2012]; F. Coppa, *A Brief History of Media fandom*, [w:] *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet*, ed. by K. Hellekson, K. Busse, Jefferson NC–London 2006, s. 43–46.

⁷ Prawdopodobnie największym globalnym miejscem w sieci skupiających miłośników fanfikcji i ich teksty jest strona internetowa: www.fanfiction.net [dostęp: 5.05.2012]. Na rodzimym gruncie, poza Forum Literackim Mirriel, działa wiele for internetowych, poświęconych *fan fiction*, i tzw. analizatorni, zajmujących się analizą i krytyką tekstów fanfikcyjnych: Przyczajona Logika, Ukryty Słownik, <http://przyczajona-logika.blogspot.com/> [dostęp: 31.03.2012] i Niezatapialna Armada, Kolonasa Waazona, <http://niezatapialna-armada.blogspot.com/> [dostęp: 31.03.2012]. Obecnie tworzony jest również portal internetowy mający publikować fanfikcje – www.alchemiaslova.net [dostęp: 2.05.2012].

⁸ W Polsce problematykę fanfikcji omawiały dotychczas m.in.: M. Kamińska, *Nieczne memy. Dwanaście wykładów o kulturze Internetu*, Poznań 2011; B. Kulesza, *Zagadnienie autorstwa w utworach fan fiction. Fandom jako kolektyw twórczy*, [w:] *Remiks. Teorie i praktyki*, pod red. M. Gulika, P. Kaucz, L. Onaka, Kraków 2011; L. Gąsowska, *Fan fiction, czyli złoto dla zuchwałych. Pomiędzy pragnieniem narracji a realizacją opowieści*, [w:] *Kody kultury. Interakcja, transformacja, synergia*, red. H. Kubicka, O. Taranek, Wrocław 2009; taż, *Moda na fan fiction, czyli jak fan tworzy fikcję i jak jej używa*, [w:] *Mody w kulturze i literaturze popularnej*, pod red. S. Buryły, L. Gąsowskiej, D. Ossowskiej, Kraków 2011; M. Małek, *Drabble w tłumaczeniu*, [w:] *Piękno języka specjalistycznego a precyzja języka literackiego*, red. K. Fordoński, M. Łukasik, Warszawa 2008; I. Ozga, *Fanfiction do Harry'ego Pottera jako przykład nowej twórczości w internecie*, Kraków 2009 [praca magisterska]; *Fanfiction*, [hasło w:] *Encyklopedia Fantastyki*, <http://encyklopediafantastyki.pl/index.php?title=Fanfiction> [dostęp: 28.01.2013]; M. Roszczyńska, *Fanfiction jako świadectwo odbioru*, „Zeszyt Naukowy” / Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie Z. 4 (2006), s. 218–229; P. Siuda, *Fanfiction – przejaw medialnych fandomów*, [w:] *Człowiek a media. Obserwacje, wizje, obawy*, red. nauk. W. Gruszczyński, A. Hebda, Warszawa 2007, s. 143–157. O zjawisku *fan fiction* pisali też: P. Dunin-Wąsowicz, *Wysłannicy fandomu: fantastyka po Lemie*, „Polityka” 2006, nr 17/18, s. 90–91; K. Czajka, *Fikcja...*; G. Giedrys, *Piracka akademia pisania* [rozmowa z prof. Przemysławem Czaplińskim], „Gazeta Wyborcza” 2013, nr 16 (19–20.01), s. 24–25.

dawczego. Główny problem badawczy stanowiło umiejscowienie piśmiennictwa fanfikcyjnego w rzeczywistości literackiej i poznanie przebiegu granicy między działaniami fanowskimi, komunikacyjnymi i literackimi. Jednym z problemów szczegółowych było ustalenie motywacji czytania fikcji fanowskich przez respondentów.

Badanie ankietowe trwało od 13 lutego do 14 marca 2012 r. Wybór Forum Literackiego Mirriel nie był przypadkowy – jest ono największą tego typu polską platformą komunikacyjną w sieci, działającą od prawie dekady. Długi okres istnienia (i aktywnego działania) forum internetowego przekłada się na to, że wrosło ono na stałe w świadomość polskich czytelników fanfikcyjnych, niezależnie od tego, czy są oni aktywnymi użytkownikami omawianego forum czy skupiają się w innych miejscach w sieci poświęconych *fan fiction* (polskich i globalnych: na forach, stronach internetowych i blogach). Tak długie funkcjonowanie forum Mirriel wpływa też na fakt, że jest ono znane zarówno obecnym, jak i dawnym (już nieaktywnym) miłośnikom fikcji fanowskich. Wybór tego forum pozwolił, z jednej strony, na szeroki zasięg celowego doboru respondentów, a z drugiej ograniczył badanie do polskiego środowiska fanfikcyjnego, które dotychczas nie zostało poddane tak obszernym analizom. Ponadto, przeprowadzanie badania na forum internetowym było równoznaczne z dotarciem do respondentów w ich naturalnym środowisku. Warto zaznaczyć, że odbywało się ono za zgodą i poparciem administratorów i moderatorów forum, co pozwoliło na uniknięcie postrzegania go jako kolejnego nieznanego badania

w sieci, do udziału w którym są namawiani od czasu do czasu internauci.

Żeby uściślić kryteria doboru respondentów, a przy tym uniknąć posądzeń o nieobiektywność badawczą, tj. przeprowadzanie badania w tylko jednym miejscu w sieci skupiającym zainteresowanych literaturą fanfikcyjną, potencjalni respondenci zostali szczegółowo poinformowani o sposobie doboru badanych: „Respondentem/osobą biorącą udział w badaniu może być każda osoba pisząca i/lub czytająca fanfiki, która »przebywa« na forum Mirriel. Przy czym: 1) nie musi to być wcale zarejestrowany użytkownik Mirriel; 2) nie musi to być osoba wszem i wobec deklarująca swoją przynależność do społeczności Mirrielowczyków. Wręcz przeciwnie, respondentem może zostać także osoba, która np.: 1) nie jest zarejestrowanym użytkownikiem, ale śledzi działanie forum; 2) była aktywna na forum Mirriel, ale nie odnalazła się na nim / znalazła inne forum lub jeszcze inne miejsce w sieci (np. blogi), które bardziej jej odpowiadało; 3) zagląda na Mirriel od czasu do czasu z ciekawości, co dzieje się u innych polskich fanfikowców”. Tak precyzyjne określenie było konieczne ze względu na specyfikę badanej zbiorowości, połączonej wspólnotą zainteresowań, ale równocześnie o antagonistycznych podejściach do poszczególnych internetowych platform komunikacyjnych, społeczności fanów, przynależności do wybranych fandomów itd⁹.

Czytelnik fikcji fanowskich

Nieprobabilistyczny dobór próby badawczej nie pozwala na uogólnianie wyników na całą polską zbiorowość czytelników fikcji fanowskich,

⁹ Wśród zainteresowanych fikcjami fanowskimi istnieje szereg podziałów. Przykładem może być chociażby negatywny lub lekceważący stosunek miłośników jednego typu fikcji fanowskich do czytelników i piszących inne typy *fan fiction*. Zdarza się również, że miłośnicy omawianego w artykule piśmiennictwa udzielają się tylko na jednym wybranym forum internetowym, do którego deklarują się przynależać, chociaż śledzą funkcjonowanie innych tego rodzaju platform. Wpisuje się to w jedną z cech charakterystycznych fanów – członków fandomu, a mianowicie szczególny typ odbioru, odzwierciedlany przez emocjonalną bliskość oraz krytyczny dystans. Za: P. Siuda, *Fandomy: społeczności fanów zjawisk kultury popularnej*, „Rola Informatyki w Naukach Ekonomicznych i Społecznych” 2009, [z.] 3, s. 298–304.

Tabela 1. Informacje podstawowe o przebadanej zbiorowości czytelników fikcji fanowskich

Informacje podstawowe o przebadanej zbiorowości	Liczba respondentów		
	Ogółem	Status fanfikcyjny	
		tylko czytający	czytający i piszący
Łącznie	186	95	91
Płeć			
Kobieta	183	95	88
Mężczyzna	3	0	3
Miejsce zamieszkania			
Wieś	26	12	14
Miasto do 50 000 mieszkańców	31	11	20
Miasto 51 000–100 000 mieszkańców	18	11	7
Miasto 101 000–500 000 mieszkańców	39	24	15
Miasto powyżej 500 000 mieszkańców	72	37	35
Wykształcenie			
Brak wykształcenia i podstawowe	6	1	5
Gimnazjalne	40	18	22
Zawodowe	1	0	1
Średnie	65	35	30
Wyższe	74	41	33
Rok urodzenia			
do 1997 (do 15 roku życia)	3	0	3
1996–1992 (16–20 lat)	73	34	39
1991–1987 (21–25 lat)	68	43	25
1986–1982 (26–30 lat)	22	11	11
1981–1977 (31–35 lat)	13	4	9
1976–1972 (36–40 lat)	3	2	1
1971–1967 (41–45 lat)	4	1	3

Źródło: Wszystkie tabele i wykres w opracowaniu własnym na podstawie przeprowadzonych badań.

stanowiąc jednak może przyczynek do formułowania kolejnych pytań badawczych i ogólnych wniosków pozwalających na teoretyczne interpretacje motywacji czytelnictwa fanfikcyjnego. Poza tym, wiedza zastana na temat czytelników fanfikcji pozwala na stwierdzenie, że przebadana zbiorowość w dużym stopniu odzwierciedla faktyczny stan zbiorowości skupionej wokół tego typu piśmiennictwa.

W badaniu wzięło udział 186 respondentów – czytelników fikcji fanowskich, przy czym prawie połowa (48,9 proc.) zadeklarowała, że nie tylko czyta fanfiki, ale również ma za sobą

swój debiut piśmienniczy w tej dziedzinie. Zdecydowana większość osób, które wypełniły ankietę to kobiety – aż 98,4 proc. Taki rozkład badanych ze względu na płeć potwierdza występujące już w literaturze ustalenia wskazujące na dominację kobiet wśród miłośników fikcji fanowskich¹⁰. Czytelnicy fanfikcyjni zamieszkują głównie w miastach – 86,0 proc. (aż 38,7 proc. w miastach powyżej 500 000 mieszkańców). Mniej niż połowa (39,8 proc.) ma wykształcenie wyższe, ale trzeba pamiętać przy tym, że czytelnicy fikcji fanowskich to zazwyczaj osoby młode, które nie zakończyły jeszcze

¹⁰ Na to, że czytelnictwo i piśmiennictwo *fan fiction* stanowi w większości domenę kobiet, zwracały uwagę m.in.: M. Kamińska, *Nieczne memy...*; R. Mazar, *Slash fiction/Fanfction*, [w:] *International Handbook of Virtual Learning Environments*, ed. J. Weiss and oth., Dordrecht 2006, s. 1141–1150. Również obserwacje poszczególnych forów i stron internetowych poświęconych fikcjom fanowskim potwierdzają sfeminizowanie omawianych zbiorowości.

swojej edukacji (gimnazjaliści i licealiści). Respondenci okazali się przeważnie osobami do 30. roku życia (aż 89,2 proc. badanych).

Szczegółowy rozkład liczebny zbiorowości, która wzięła udział w badaniu ankietowym, ze względu na poszczególne zmienne metryczkowe, prezentuje tabela 1.

Omawiając problematykę czytelnictwa fikcji fanowskich, warto mieć jednak na uwadze spostrzeżenie Becci Schaffner, według której społeczności fanfikcyjne przeciwstawiają się barierom odległości, czasu, wieku i talentu¹¹. Takie ujęcie podkreśla charakter osób skupionych wokół fikcji fanowskich – łączących się we fanowskiej wspólnotie zainteresowań, która na dalszy plan przenosi faktyczne cechy poszczególnych czytelników fikcji fanowskich (takie, jak miejsce zamieszkania, wiek czy umiejętności piśmiennicze i recenzenckie w odbiorze fanfikcji powstałych na podstawie wybranych wytworów kulturowych).

Motywacje czytelnictwa fikcji fanowskich

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi respondentów dotyczących motywacji czytelnictwa fanfikcyjnego¹² określono cztery ogólne kate-

gorie motywacji: fabularno-narracyjne, rozrywkowe, społeczne i edukacyjne. Motywacje fabularno-narracyjne rozumieć należy przede wszystkim jako oczekiwanie, poszukiwanie i intensyfikowanie wybranej opowieści (narracji). Innymi słowy, są to wszelkie działania na narracji oryginalnej, od modyfikacji po przedłużanie jej trwania, mające zaspokoić swoisty „czytelniczy głód opowieści”. Kolejny rodzaj motywacji czytelniczych – rozrywkowe, odnosi się do wszelkich określeń respondentów nawiązujących do relaksacyjnej funkcji czytelnictwa fanfikcyjnego, ujmowania go jako dobrego sposobu na spędzanie czasu wolnego, oderwanie się od rzeczywistości, a także łatwego odbioru i dostępności tego typu tekstów. W przypadku motywacji społecznych respondenci kładli nacisk w swoich odpowiedziach na przynależność do fandomu/ów i świadome uczestnictwo w grupie o wspólnych zainteresowaniach. W ramach tego rodzaju motywacji czytelnictwo fanfikcji jest w pewnym stopniu świadomie warunkowane funkcjonowaniem w środowisku fanowskim. Ostatni rodzaj motywacji czytelniczych, tj. motywacje edukacyjne, odnosi się do możliwości nauki poprzez rozrywkę, a także celowych edukacyjno-

Tabela 2. Motywacje czytelnictwa fikcji fanowskich

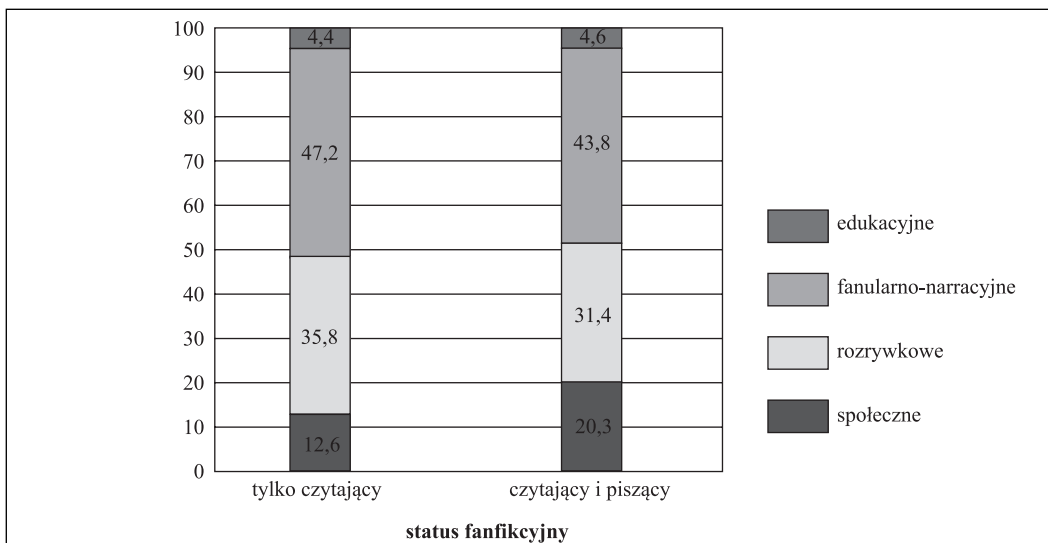
Motywacje czytania	Liczba wskazań		
	Ogółem	Status fanfikcyjny	
		tylko czytający	czytający i piszący
Społeczne	51	20	31
Rozrywkowe	105	57	48
Fabularno-narracyjne	142	75	67
Edukacyjne	14	7	7

¹¹ B. Schaffner, *In defense of fan fiction*, „The Horn Book Magazine” Vol. 5 (2009), nr 6, [za:] N. Luongo, *Let's Keep the „Fan” in Fan Fiction*, „Teachers Net Gazette” 2012, <http://teachers.net/gazette/wordpress/nicole-luongo/let%E2%80%99s-keep-the-%E2%80%9Cfan%E2%80%9D-in-fan-fiction/> [dostęp: 6.05.2012].

¹² Pytanie dotyczące motywacji czytelnictwa fanfikcyjnego miało charakter otwarty i brzmiało: „Dlaczego czytasz *fan fiction*?”. Respondentów nie ograniczał ani czas przeznaczony na wypełnienie ankiety (mieli na to cały miesiąc), ani długość udzielanej odpowiedzi na pytanie. Stąd też uzyskane odpowiedzi stanowią bardzo zróżnicowany materiał badawczy. W dalszej części tekstu prezentowane są przykładowe odpowiedzi respondentów (lub ich fragmenty). Każdemu respondentowi został nadany indywidualny numer zapisany w nawiasie po każdym cytowaniu wypowiedzi badanego (np. „r12”). Odpowiedzi respondentów są cytowane z zachowaniem oryginalnej pisowni – dlatego też w tekście występują różne formy zapisu terminu „fan fiction”, jak i emotikony.

-rozwojowych zainteresowań fikcjami fanowskimi.

Tabela 2 i wykres 1 przedstawiają rozkład wskazań respondentów według poszczególnych kategorii motywacji czytelnictwa fikcji fanowskich.

Wykres 1. Motywacje czytelnictwa fikcji fanowskich osób je czytających i piszących (w proc.)

Specyfika fikcji fanowskich, ujmowanych głównie jako teksty, w których wszystko wolno, znajduje odzworowanie w motywacjach czytelnictwa fanfikcyjnego. Najczęściej wymieniane przez respondentów motywacje czytania *fan fiction* plasują się w kategorii, która została ogólnie określona jako motywacje fabularno-narracyjne – 142 wskazania. Powody, dla których fanfikcja cieszy się popularnością fanów w internecie, w większości odnoszą się właśnie do tej nieograniczonej wolności w zmienianiu narracji opartych na dowolnych wytworach kulturowych. Motywacje fabularno-narracyjne należy przez to uznać za najistotniejsze z punktu widzenia rozwoju czytelnictwa fanfikcyjnego, ponieważ są one przejawem tytułowej czytelnicznej pogoni za opowieścią.

Analizując motywacje fabularno-narracyjne, trzeba pamiętać, że jest to również katego-

ria najobszerniejsza i najbardziej zróżnicowana, gdzie pogoń za opowieścią przyjmuje formę czytelnicznych oczekiwań względem wybranej narracji, które (co nie ulega wątpliwości) są indywidualną kwestią odbioru. Nie oznacza to jednak, że niemożliwe jest wyłonienie i sprecy-

zowanie pewnych schematów oczekiwań rozwoju i przebiegu wybranych narracji.

Takie schematy istnieją w fikcjach fanowskich – są nimi chociażby poszczególne podgatunki w ramach tego typu piśmiennictwa. Motywacje fabularno-narracyjne są często ich wiernym odzwierciedleniem: „Mam możliwość polubienia »złego« Draco Malfoya, bo dzięki ff widzę go całkiem w innym świetle” (r12); „Jednym, choć na pewno nie jedynym, powodem jest chęć zobaczenia, jak Severus Snape i Harry Potter mogliby się zachowywać, gdyby stali się sobie z jakichś powodów i pod jakimiś względami bliscy” (r28); „Jednak kluczowym aspektem jest możliwość przeczytania »innych« bądź »dalszych« historii interesujących mnie bohaterów, szczególnie w sytuacji, gdy niewiele o nich można dowiedzieć się z kanonu (bo występują w nim np. jako postacie

drugo- czy trzecioplanowe) lub gdy kanoniczne rozwiązanie mnie nie zadowalają (np. usmierzenie ulubionego bohatera). Fanfiki wypełniają też różnego rodzaju fabularne luki” (r98); „by zatrzeć niesmak po czymś co w oryginale nie przypadło mi do gustu” (r61); „Ponieważ lubię czytać alternatywy i inne rozwiązania niektórych zakończeń utworów” (r27); „Bo lubię czytać teksty o tematyce homoerotycznej, a trudno jest dostać takie w pierwszej lepszej księgarni” (r78)¹³.

Niektóre z motywacji czytania fikcji fanowskich odnoszą się do fanowskich fascynacji danym wytworem kultury: „Teraz gdy mam nastrój na Harrego nie muszę już czytać znanych na pamięć stron Rowling, mogę znaleźć nowe opowieści, niektóre gorsze, które odstraszały mnie na jakiś czas od fanfików, ale często tak wspaniałe, że zarywam noc tylko po to by przeczytać całość” (r17); „ja niestety prawie zawsze »zakochuję się« w bohaterach, a potem nie potrafię ich opuścić” (r21); „Ponieważ mogę wrócić do świata danej książki, filmu w każdym momencie. Nawet jeśli dana seria już się skończyła” (r22); „Bo jestem zafascynowana danym »światem« i nie potrafię się od niego oderwać, a poza tym w fanfiction dobre jest to, że mogę skoncentrować się tylko na moich ulubionych postaciach” (r114).

Respondenci zwracali uwagę również na to, że fikcje fanowskie są dla nich sposobem na przetrwanie zbyt długiego, ich zdaniem, okresu oczekiwania na kolejny odcinek serialu czy tom cyklu powieściowego: „Fanfick jest dla mnie przedłużeniem oryginału – »głód« pomiędzy odcinkami ulubionego serialu świetnie zapycha się Fickami” (r18); „to takie »przedłużenie« trwania filmu, książki, serialu, pozwala na dłuższe cieszenie się ulubionymi postaciami”

(r26); „Czytanie ff jest przede wszystkim sposobem na wypełnienie czasu między kolejnymi tomami i odcinkami. Czytam je, bo chcę zostać w świecie danej opowieści nieco dłużej” (r115).

Inne motywacje czytelnictwa fikcji fanowskich dotyczą potrzeby modyfikacji i/lub multiplikacji wybranej narracji: „Ponieważ książka/serial/film to czasami za mało” (r19); „Bo niektóre fabuły proszą o rozwinięcie, a inne o naprawienie. Bo z niektórymi dziełami nie umiem i nie chcę się rozstać” (r29); „kanon nie dostarcza wystarczająco dużo zła fanom” (r41); „Fanfiction daje możliwość spojżenia w zupełnie inny sposób na postacie i wydarzenia i sprawia, że historia nigdy się nie kończy” (r79); „Chcę, żeby moja przygoda z bohaterami kanonu się nie kończyła” (r48).

Za zaletę fikcji fanowskich respondenci uznali również fakt, że choć stanowią one przejaw nowatorskich rozwiązań autorów amatorskich, to jednak pozwalają czytelnikowi poruszać się po dobrze mu znanym fikcyjnym świecie – „A fanfiction ma jeszcze tę dodatkową zaletę, że świat, w który wkraczam wraz z lekturą, jest dla mnie światem bliskim i poruszam się w nim zupełnie swobodnie” (r150).

Oczywistą motywacją czytania fikcji fanowskich jest rozrywka. W przypadku także tej motywacji można wyróżnić kilka podkategorii:

■ samą chęć czytania i czytania fanfikcyjnego: „Ponieważ uwielbiam czytać” (r49); „czytam by zaspokoić chęć czytania. To, że przy okazji dostaję więcej, mocniej, szybciej, to tylko przemiły skutek uboczny” (r68); „Najważniejsze jest tu chyba samo czytanie. Uwielbiam czytać, a fan fiction stanowi czasami odskocznnię od tradycyjnych książek” (r141);

¹³ Przywołane odpowiedzi respondentów odnoszą się właśnie do przykładowych podgatunków fikcji fanowskich. W przypadku r28 i r78: *slash*, czyli fanfik opierający swoją fabułę na homoerotycznej lub homoseksualnej relacji między dwoma postaciami, której nie było lub nie została przedstawiona w narracji ulubionego wytworu kulturowego. Z kolei w wypowiedziach r27, r12, r61 i r98 mowa o *A/U* (*alternative universe*) – fanfikach, w których akcja odbiega od opowieści oryginalnej (definicje poszczególnych podgatunków fikcji fanowskich na podstawie: S. Pugh, *The Democratic Genre: Fan Fiction in a Literary Context*, Glasgow 2005).

■ chęć pozostania w wybranym fikcyjnym świecie: „Spodobał mi się świat Harry’ego Pottera. Lubię czytać o stworzonych przez Rowling postaciach” (r25); „Sprawia mi frajdę pozostawanie w świecie bohaterów ulubionej książki, czy serialu po zakończeniu czytania lub emisji” (r50);

■ uznanie fikcji fanowskich za łatwiejsze w odbiorze piśmiennictwo: „dla mnie fanfiction to świetna rozrywka [...]. Ficki traktuję jako normalną, może nieco lżejszą lekturę” (r47); „Traktuję to jako »łatwą« lekturę – coś, co można przeczytać w wolnej chwili, tylko dla własnej przyjemności i co nie wymaga zbyt dużego wysiłku intelektualnego (to nie zawsze jest prawdą, oczywiście, ale generalizuję)” (r77); „gdy jestem zmęczona łatwiej mi czytać coś o bohaterach, których już znam niż zaczynać zupełnie nową książkę” (r60);

■ chęć ucieczki/odskoczni od rzeczywistości: „Czytanie fan fiction pozwala oderwać się od szarej rzeczywistości, przenieść się w zupełnie inny świat, świat marzycieli, w którym wszystko jest możliwe” (r109); „fan fiction to forma oderwania się od świata realnego. Tak jak książki” (r44); „I są dobrą odskocznią od codziennych problemów” (r54);

■ tęsknotę za dzieciństwem: „Pewnego dnia obudziłam się z przeświadczeniem, że skończyłam całą serię – to nie było miłe uczucie, bo HP to potężna część mojego dzieciństwa. I wtedy zaczęłam czytać opowiadania fanowskie i przedłużyłam dzieciństwo” (r99); „Trudno jest mi się rozstać z ulubioną sagą z dzieciństwa i czytanie takich opowiadań pozwala w pewien sposób osłodzić rozstanie z dużym etapem mojego życia” (r105);

■ relaks, przyjemne spędzenie wolnego czasu: „Bo lubię ;)” (r24); „Aby zabić nudę” (r84); „by się odprężyć” (r72); „Wreszcie czytam fan fiction po prostu dla rozrywki (np. czytanie niektórych parodii poprawia humor) – zamiast

czytać w internecie np. jakieś bzdurne informacje dotyczące życia gwiazd, wolę przeczytać DOBREGO fanfika (lub zając się poszukiwaniem takowego)” (r98); „Czytam fan fiction, ponieważ jest to dla mnie idealna forma rozrywki” (r44); „odkąd zaczęłam czytać fanfiction nie znalazłam lepszej rozrywki w internecie” (r80); „Poza tym gwarantują mi kilka godzin rozrywki tygodniowo” (r46).

Dla respondentów istotnym elementem czytelnictwa fikcji fanowskich okazała się sama wspólnota miłośnictwa. Przynależność do fandomu oraz wspólne zainteresowania i obiekty fanowskiego zachwytu uznaje się za społeczne motywacje czytelnictwa fikcji fanowskich w momencie uświadomienia sobie potencjału (zarówno grupowego, jak i poszczególnych jednostek) w społeczności fanfikcyjnej, podobieństw i różnic jej członków: „fajnie wiedzieć, że jest więcej maniaków i miłośników tego, co i ja lubię” (r13); „Miło jest czytać i być zaskakiwanym sposobem ujęcia lub rozumienia rzeczy, które ty interpretujesz zupełnie inaczej. Tak to działa na mnie ;)” (r21); „często się utożsamiam z postaciami, zastanawiam się nad ich motywacjami, zachowaniami itd., oraz nad tym, co dzieje się z nimi »potem« – po zakończeniu emisji czy po napisaniu wystarczającej liczby powieści na ten temat, stąd też fajnie się dowiedzieć, że inne osoby także to robią, tj. także się zastanawiają, analizują, a niektóre nawet swoje przemyślenia spisują” (r34); „Sprawia mi przyjemność dowiadywanie się, jak inni fani książek postrzegają poszczególne postacie i wydarzenia” (r15).

Respondenci cenią również dostępność amatorskich autorów fanfikcyjnych i możliwość kontaktu z nimi: „Ważne jest także to, że autorzy ficów są nam bardziej dostępni niż Poważni Autorzy – bo można z nimi współpracować jako beta¹⁴, można na bieżąco komento-

¹⁴ Beta nazywa się w społecznościach fanfikcyjnych osoby zajmujące się głównie korektą i redakcją fikcji fanowskiej, jeszcze przed upublicznieniem danego fanfika na portalu internetowym bądź forum.

wać ich teksty, doradzać, wymieniać się spostrzeżeniami, a niektórzy z nich naprawdę mają talent. I oczywiście jest tu także przynależność do grupy, która interesuje się fantastyką i tematami z nią związanymi” (r83); „Ponieważ można w łatwy sposób przekazać autorowi, co się sądziło o tekście. Ponieważ dają możliwość kontaktu z autorem i przekazania, czy i jakiej kontynuacji się oczekuje, jakie się ma uwagi względem tekstu” (r85).

Czytelnictwo fikcji fanowskich niejednokrotnie jest motywowane chęcią poznania innych punktów widzenia: „ff gromadzi pomysły wielu fanów, co daje niesamowity wybór” (r5); „Spodobała mi się pomyslowość ludzi, ich kreatywność” (r8); „To interesujące jak inni potrafią zmienić kanon, nagiąć go” (r26); „Interesują mnie pomysły innych” (r35); „Ciekawi mnie sposób, w jaki inni odbierają moje ulubione serie i ulubionych bohaterów” (r123), co potwierdza autorefleksję respondentów na temat odbioru literackiego. Czasami w wypowiedziach respondentów pojawiają się także spostrzeżenia odnośnie do kumulatywności pomysłów na narrację i ich odbioru: „Ludzie mają tak różne pomysły, że szkoda ich nie poznać, to swego rodzaju wymiana kulturowa” (r11); „Ponieważ mogę porównać swoją wizję bohatera z wizją innych, niekiedy zdarza mi się dostrzegać pewne cechy postaci właśnie przez twórczość fanowską” (r52).

Czytelnicy fanfikcji szanują pracę ich amatorskich autorów na tyle, że także twórczość niektórych z nich stanowi motywację do dalszego czytania fikcji fanowskich: „Poza tym autorzy ff czasami są naprawdę utalentowani i choć aktualnie nie czytam już tak dużo ff to do twórczości wielu z nich wracam” (r181); „Z czasem znalazłam swoich ulubionych autorów fan-fiction i przestały liczyć się postaci, bo wiedziałam, że cokolwiek dany autor napisze, to po prostu będzie dobre” (r4); „Głównie ze względu

na osoby (bliskie mi), które je piszą” (r96).

Z kolei wśród motywacji edukacyjnych skłaniających do czytania fikcji fanowskich wyszczególnić można przede wszystkim naukę języków obcych, rozwijanie wyobraźni poprzez zapoznawanie się z różnorodnym piśmiennictwem fanfikcyjnym, nabywanie umiejętności literackich i recenzenckich, a także łatwiejszy kontakt z amatorskimi autorami niż z tymi profesjonalnie wydawanymi, co pozwala konfrontować swoje wyobrażenia na temat pisanania i literatury¹⁵.

Respondenci, wskazując edukacyjne motywacje czytelnicze fikcji fanowskich, podkreślali pewną przypadkowość i drugorzędność nauki przy *fan fiction*: „W moim przypadku, choć nie było to do końca celowe, czytanie ff stało się sposobem polepszenia znajomości języków obcych, bardzo przyjemnym zresztą” (r77); „Zaczęłam czytać jakieś 10 lat temu chcąc przedłużyć kontakt z Dragon Ballem (i przez przypadek ucząc się w ten sposób języka angielskiego ;)” (r164).

Pomimo wtórności i zależności fikcji fanowskich od dzieł oryginalnych, z których czerpią swoją podstawę, tego typu piśmiennictwu przypisywana jest olbrzymia rola w kształtowaniu gustu literackiego i oczekiwań względem ulubionej narracji: „Na ogół teksty amatorskich autorów są też świetnymi przykładami wprawek literackich, co pozwala zapoznać się z różnymi stylami i formami, a także nauczyć się krytycznie oceniać tekst – śledzić fabułę, prawdopodobieństwo psychologiczne postaci czy po prostu poprawność językową” (r5); „FF nauczyły mnie też krytyki i, hm, większej wybredności literackiej” (r134); „rozwijają wyobraźnię nie gorzej niż książki, pozwalają rozwijać własny warsztat literacki poprzez możliwość szybkiego komentowania cudzych tekstów i tym samym nabywania umiejętności” (r2).

¹⁵ Ostatnia z motywacji edukacyjnych była również analizowana wcześniej w ramach motywacji społecznych.

Respondenci w przypadku motywacji edukacyjnych zaznaczali hierarchiczność zbiorowości skupionej wokół *fan fiction*, gdzie można się uczyć od fanów bardziej zaawansowanych i kreatywnych piśmienniczo: „by poszukać inspiracji do pisania” (r72); „Oczywiście to też forma nauki, poprzez podpatrywanie lepszych. Kontakt z innymi autorami, ich wskazówki, podpowiedzi są nieocenione” (r13).

Edukacyjne motywacje czytelnictwa fanfikcyjnego najpełniej oddają słowa jednego z respondentów: „Jeśli się czymś fascynuję, to lubię wiedzieć o tym więcej” (r20), co świadczy o zaangażowaniu w zdobywaniu kolejnych pułapów „wtajemniczenia” w czytelnictwie fanfikcji i uczestnictwie w fanfikcyjnej zbiorowości, cechującej się stosunkowo precyzyjnie ustalonymi zasadami funkcjonowania i językiem, który dla laików i niezorientowanych w temacie uchodzić może za specjalistyczny.

Zamiast podsumowania

Pogoń za opowieścią nie odbywa się jednotorowo. Pozbawienie mety, czyli faktycznego końca opowieści, sprawiło, że uwaga skupia się na samym biegu – możliwościach rozwoju i zapętleń akcji; kolejnych, coraz bardziej wymyślnych perypetiach ulubionych bohaterów. W ten sposób historia nigdy nie kończy się ostatecznie – zawsze bowiem może pojawić się kolejna osoba, która zechce ją poznać, zmienić lub kontynuować. Nie liczy się więc poznanie zakończenia, a jego realizacje. Multiplikacja możliwości, sposobów, formy, autorstwa, wreszcie także samego odbioru, stała się faktem jednocześnie dokonanym i dokonywanym. Znajomość kanonicznej (oryginalnej) narracji jest przez to obecnie dopiero początkiem. Jak zauważył jeden z respondentów: „I po to jest *fan fiction*, by spełnić niespełnione życzenia fanów” (r135). Odbiorca zaangażowany (fan) ma tutaj moc sprawczą i decyduje o tekście fanfik-

cyjnym, na bocznym torze umieszczając autorów oryginalnych wytworów kulturowych (pisarzy, reżyserów i innych) i uelastyczniając ulubione narracje.

„Jest tak, jakby fanfiction było wyekstrahowaną i przekazaną dalej fascynacją, przetworzoną i wzbogaconą w taki sposób, że działa na kolejnego odbiorcę, bo zresztą trafia w podobne potrzeby i podobną obsesję. Literacka jakość, logiczność fabuły, spójność świata przedstawionego, psychologiczne dopracowanie postaci, wszystko to jest w opinii fandomu (w tym mojej) istotne, ale mimo wszystko fanfiction nie »spina się«, nie »aspiruje«, nie wymaga obiektywizmu ani dopasowywania do oczekiwań czytelnika – jest bezwstydne, bo może być szczere i jest szczere, bo może być bezwstydne, naiwne, z założenia głupie, »to tylko zabawa«, »to przecież nie na poważnie, nie zarabiam na tym, robię to po godzinach, nie publikuję pod realowym nazwiskiem i w ogóle«. I ta »niepoważność« okazuje się siłą. W fanfiction można wszystko – napisać, przeczytać, poczuć, rozważyć, wypróbować [...]. Fanfiction jest [...] śmietnikiem rzeczy niewykorzystanych i niewykorzystywanych, ale gdzieś, jakoś, komuś potrzebnych” (r67). Specyfika fanfikcji umiejscawia ją przez to jako narośl na wytworach kulturowych, mającą spełniać (poprzez swoją różnorodność i wpisaną wręcz w definicję samowolę twórczą) warunek bezużytecznej niezbędności.

Zdaniem Przemysława Czaplńskiego efektem piśmiennictwa i czytelnictwa *fan fiction* jest rozbudzenie aktywności kulturowej: „Ci, którzy przeszli etap kłusownictwa¹⁶, zdobyli umiejętności bezcenne – potrafią zagarnąć tekst masowy dla stworzenia alternatywnej społeczności; przyzwolenie na bierność charakterystyczną dla kultury masowej przekształcają w wezwanie do ogromnej aktywności; to, co gotowe, skończone, oddane do konsumpcji,

¹⁶ W rozumieniu Henry’ego Jenkinsa. Za: H. Jenkins, *Textual Poachers: Television Fans and Participatory Culture*, New York 1992.

zamieniają w niegotowe, niepełne, wymagające dopiero stworzenia. [...] Fanfikciarze poznali kulturę masową od strony praktycznej i nauczyli się, jak przerabiać ją na własną korzyść. [...] są na pozór idealnymi konsumentami kultury masowej, ale dzięki kompetencjom stają się elitą mas¹⁷. Takie podejście przedstawia zainteresowanych fikcjami fanowskimi jako mających realny wpływ na przemiany dokonujące się w obrębie kultury, którego nie można zlekceważyć. Charakterystyczne dla miłośników *fan fiction*

oderwanie, świadome oddzielenie się od głównego nurtu, aprobującego (w większym lub mniejszym stopniu) wytwarzane i przekazywane historie (w postaci książek, filmów itd.) przybrało postać swoistej autonomii odbioru opowieści, która (w najmniej inwazyjnym przypadku) ma formę współopowiadania. I na tę autonomię producenci wytworów kulturowych zmuszeni są, prędzej czy później, wyrazić zgodę.

¹⁷ G. Giedrys, *Piracka akademia pisania...*

◀|||| Pogoń za opowieścią – analiza motywacji czytelnictwa amatorskiej twórczości fanfikcyjnej

The Pursuit of a Story – an Analysis of Readership Motivation in Amateur Fan Fiction Works

Daria Jankowiak

SŁOWA KLUCZOWE

fanfikcja, fani, narracje, fandom

KEY WORDS

fan fiction, fans, narration, fandom

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono problematykę piśmiennictwa i czytelnictwa fikcji fanowskich. Fikcje fanowskie (fanfiki, fanfikcje) to amatorskie piśmiennictwo miłośników/fanów danych wytworów kulturowych (powieści, seriali, filmów itp.) powstałe na podstawie konkretnych oryginalnych narracji i rozpowszechniane przede wszystkim w sieci. Prezentowane w tekście kategorie motywacji czytelnictwa fikcji fanowskich określono na podstawie wyników badań autorki przeprowadzonych na największym polskim forum internetowym – Forum Literackim Mirriel, skupiającym zainteresowanych tym piśmiennictwem.

ABSTRACT

The paper discusses the problem of fan-made fiction literature and readership. Fan fiction (fanfic) is amateur work, created by readers/fans of certain novels, tv series, films etc. based on their original narratives, and disseminated mostly online. Factors influencing the popularity of fan fiction presented in the following article were described based on the results of a research carried out on the biggest Polish online forum – Forum Literackie Mirriel (Literary Forum Mirriel), attracting those interested in this kind of literature.